

- сирит та дітей, позбавлених батьківського піклування, грошового забезпечення батькам-вихователям і прийомним батькам за надання соціальних послуг у дитячих будинках...: Постанова Кабінету Міністрів України від 31 січня 2007 року.
6. Про затвердження Положення про прийомну сім'ю: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2002 року.
  7. Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2002 року.
  8. Про проведення експерименту з призначення і виплати державної соціальної допомоги на дітей-сирит та дітей, позбавлених батьківського піклування, які перебувають під опікою (піклуванням) і проживають у сім'ях опікунів (піклувальників), за принципом «гроші ходять за дитиною»: Постанова Кабінету Міністрів України від 4 квітня 2007 року.
  9. Про затвердження Порядку надання одноразової допомоги дітям-сиротам і дітям, позбавленим батьківського піклування, після досягнення 18-річного віку: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2005 року.
  10. Про поліпшення виховання, навчання, соціального захисту та матеріального забезпечення дітей-сирит і дітей, позбавлених піклування: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 квітня 1994 року.
  11. Сімейний кодекс України від 10.01.02 р. № 2947-III.
  12. Про затвердження Правил опіки та піклування: Наказ Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я, Міністерства праці та соціальної політики України № 34/166/131/88 від 26 травня 1999 р.

УДК 349.3:364(477)

В. М. Литвиненко

ВИДОВИЙ ПОДІЛ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ У ЗАКОНОДАВСТВІ ТА ТЕОРІЇ

З кожним роком різноманітність підстав для отримання соціальних послуг збільшується, зростає і кількість осіб, які потребують надання таких послуг. Закономірним є збільшення видів соціальних послуг, що зумовлює необхідність створити єдину їх систему.

Правові основи, принципи і порядок надання соціальних послуг закріплюються в Законі України «Про соціальні послуги» від 19 червня 2003 року. Порядок надання окремих видів соціальних послуг закріплюється рядом інших нормативно-правових актів. У науковій літературі дослідження понятійного апарату, класифікації, порядку надання у сфері соціальних послуг проводили такі науковці, як Я. М. Фогель [1], М. Л. Захаров, Э. Г. Тучкова [2], К. Н. Гусов [3], Б. І. Сташків [4] та ін.

Метою даної статті є визначення критеріїв класифікації соціальних послуг, проведення поділу соціальних послуг та формування їх системи.

Як будь-яка наукова категорія, «соціальні послуги» можуть мати різні підстави для класифікації і відповідно бути різного виду.

На думку Я. М. Фогеля, наведені в спеціальній літературі різні групування послуг мають той недолік, що автори виходять тільки із зовнішніх ознак послуг і, звичайно, класифікують їх лише за найменуваннями [1, 45]. Дана позиція є зрозумілою, оскільки поділ соціальних послуг за критеріями, які б розкри-

ли, наприклад, призначення, мету, спрямування соціальних послуг, сприяв би більш досконалому сформуванню їх системи.

Однією із підстав для класифікації соціальних послуг він визначає форму їх надання, поділяючи на такі види: 1) послуги в натуральній формі; 2) послуги у формі особистого обслуговування [1, 46].

Наступною підставою Я. М. Фогель виділяє соціальну реабілітацію [1, 46]. На нашу думку, соціальну реабілітацію можна використати як напрям надання реабілітаційних послуг (послуги із соціальної реабілітації), які, в свою чергу, є видом соціальних послуг.

Залежно від форм реабілітації він виділяє відповідні їм групи послуг з матеріального забезпечення і соціально-побутової реабілітації, соціально-трудова чи професійної реабілітації, медичної реабілітації, соціально-культурного обслуговування. У кожній з названих груп соціальних послуг він виділяє послуги, надані в галузях загальної сфери обслуговування, але на умовах, установлених тільки для непрацездатних, і комплекс спеціальних послуг, призначених винятково для цієї категорії громадян. Так, наприклад, послуги, пов'язані з наданням матеріального забезпечення і соціально-побутової реабілітації, поділяються на:

1) комплекс спеціальних послуг (забезпечення пенсіями, обслуговування в стаціонарних установах соціального забезпечення, інші форми, в тому числі надомного обслуговування непрацездатних);

2) у загальній сфері обслуговування, наприклад, комунально-побутове обслуговування, пасажирський транспорт, торгівля, громадське харчування [1, 46, 47].

Дана класифікація є комплексною і може бути підставою для об'єднання соціальних послуг в єдину їх систему.

М. Л. Захаров, Е. Г. Тучкова поділяють соціальні послуги на такі види:

1) основні (соціальні послуги, які входять у федеральні і регіональні переліки безкоштовних або пільгових послуг);

2) додаткові, які не входять в зазначені переліки і здійснюються на умовах їх повної оплати [2, 506].

К. Н. Гусов у своєму підручнику «Право соціального забезпечення» для кожного виду соціального обслуговування [3, 256] наводить конкретний перелік послуг. Так, стаціонарне соціальне обслуговування, напівстаціонарне обслуговування, соціальна допомога вдома здійснюються шляхом надання фактично однакових послуг: матеріально-побутових послуг; послуг, пов'язаних з організацією харчування, побуту, дозвілля; послуг, пов'язаних з соціально-медичним та санітарно-гігієнічним обслуговуванням; послуг, пов'язаних з соціально-трудова реабілітацією; правових послуг, ритуальних послуг [3, 257–262]. Спеціальні установи для дітей надають такі соціальні послуги: забезпечують тимчасовим проживанням, надають комплексну медико-соціальну допомогу, виявляють та аналізують причини, які обумовили соціальну дезадаптацію неповнолітніх, розробляють і реалізують програми соціальної реабілітації неповнолітніх [3, 264].

Б. І. Сташків у своїй роботі «Право соціального обслуговування» всі послуги поділив на такі види: 1) соціальні послуги, що надаються фізичним особам органами Міністерства охорони здоров'я України; 2) соціальні послуги, що надаються дітям органами Міністерства освіти і науки України; 3) соціальні послуги, що надаються органами Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту; 4) соціальні послуги, що надаються окремим категоріям осіб; 5) соціальні послуги, що надаються особам у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням; 6) соціальні послуги, що надаються потерпілим від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання; 7) соціальні послуги, що надаються безробітним. Зазначені групи соціальних послуг у свою чергу включають види послуг, характерні для кожної із груп [4]. Практично за допомогою такого поділу можна наблизитися до формування всієї системи соціальних послуг, оскільки даний поділ є розгалуженим і охоплює велику кількість різних видів соціальних послуг.

Варто звернути увагу на зарубіжний досвід. Наприклад, у Німеччині розрізняють три основні групи соціальних послуг.

Перша група включає соціальні послуги, які надаються особам у складних соціальних обставинах.

Друга основна група включає соціальні послуги для дітей та молоді, які поділяються на три види:

- 1) освітні послуги;
- 2) соціальна робота з дітьми та молоддю з соціальними відхиленнями чи іншим негативним досвідом;
- 3) захисні заходи для дітей та молоді, що належать до категорії «ризик».

Третя основна група включає соціальні послуги, які надаються у будинках сестринського типу, вдома [5, 10].

В Угорщині соціальні послуги поділяються на дві основні групи:

А. Соціальні послуги базового соціального забезпечення, які включають: 1) нагляд за дітьми, їх освіту та харчування; 2) забезпечення харчуванням осіб старшого віку та хворих; 3) догляд вдома за особами похилого віку, інвалідами та хворими; 4) сімейний догляд.

Б. Соціальні послуги «спеціалізованого соціального забезпечення»: 1) денна медична допомога вдома; 2) клуби для осіб похилого віку; 3) медичні установи для інвалідів; 4) установи короткотермінового перебування для дітей, осіб похилого віку, інвалідів та бездомних; 5) установи довготермінового перебування для дітей, осіб похилого віку, інвалідів та установи для осіб з розумовими проблемами [5, 15].

У Болгарії соціальні послуги поділяються на такі групи: соціальні послуги у рамках громади та соціальні послуги у рамках спеціалізованих установ.

До системи соціальних послуг у рамках громади належать: особистий асистент; соціальний асистент; асистент на дому; соціальний патронаж вдома; денні медичні центри; центри соціальної реабілітації та інтеграції; центри тимчасового утримання; батьківський догляд; кризові центри; центри утримання сімейного типу; притулки; державні їдальні.

До системи соціальних послуг у рамках спеціалізованих установ належать дитячі будинки; будинки для людей похилого віку з вадами; соціальні освітньо-навчальні установи; будинки для людей похилого віку; будинки тимчасового утримання [5, 16].

В Україні види соціальних послуг на законодавчому рівні закріплені в Законі України «Про соціальні послуги». Так, ст. 5 даного Закону передбачає такі види соціальних послуг: соціально-побутові, психологічні, соціально-педагогічні, соціально-медичні, соціально-економічні, юридичні, з працевлаштування, з професійної реабілітації осіб з обмеженими фізичними даними, інформаційні та інші [6]. Підставою для даного поділу є зміст наданих послуг. На нашу думку, законодавцю не слід виокремлювати послуги з професійної реабілітації, а потрібно закріпити реабілітаційні послуги як більш комплексне поняття, яке включає не тільки послуги з професійної реабілітації, а й інші види послуг з реабілітації.

Крім даного поділу соціальних послуг, можна запропонувати й інші класифікації соціальних послуг.

Так, усі послуги можна класифікувати залежно від вікового критерію на:

- 1) послуги дітям, тобто особам, які не досягли віку 18 років;
- 2) послуги дорослим, тобто особам, які досягли повноліття.

За місцем надання соціальні послуги можна поділити на:

- 1) послуги, які надаються в соціальних установах;
- 2) послуги, які надаються вдома, наприклад послуги, які надаються відділеннями соціальної допомоги вдома.

У свою чергу послуги, які надаються в соціальних установах, можна поділити на:

- 1) соціальні послуги, які надаються стаціонарними установами, наприклад будинками-інтернатами;
- 2) соціальні послуги, які надаються у напівстаціонарних установах, наприклад у будинку нічного перебування.

За суб'єктом надання соціальні послуги поділяються на:

1. Послуги, що надаються державними установами, які залежно від підвідомчості поділяються на такі види: а) соціальні послуги, що надаються фізичним особам органами Міністерства охорони здоров'я України; б) соціальні послуги, що надаються дітям органами Міністерства освіти і науки України; в) соціальні послуги, що надаються органами Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту; г) соціальні послуги, які надаються органами Міністерства праці та соціальної політики України.

2. Послуги, що надаються недержавними суб'єктами, які, у свою чергу, поділяються на: а) послуги благодійних організацій; б) послуги громадських організацій.

За суб'єктом отримання соціальні послуги можна поділити на: 1) соціальні послуги, що надаються будь-якій фізичній особі; 2) соціальні послуги, що надаються окремим категоріям осіб.

Залежно від оплатності надання соціальних послуг останні можна поділити на: платні й безоплатні.

Залежно від тривалості надання соціальні послуги можна поділити на тимчасові та постійні.

Залежно від того, які потреби задовольняються при наданні соціальних послуг, їх можна поділити на:

1) соціальні послуги, які задовольняють загальні потреби (це фактично весь комплекс соціально-побутових послуг, соціально-економічних послуг і деякі інші);

2) соціальні послуги, які задовольняють особливі потреби (це, наприклад, весь спектр реабілітаційних соціальних послуг).

Залежно від джерел фінансування соціальні послуги можна поділити на:

1) страхові (ті, які надаються за рахунок коштів фондів страхування);

2) державні (ті, які надаються за рахунок державного та місцевих бюджетів);

3) за рахунок коштів отримувачів;

4) за рахунок благодійних організацій.

Страхові соціальні послуги, в свою чергу, можна поділити на:

1) соціальні послуги, які надаються на випадок безробіття;

2) соціальні послуги, які надаються у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, народженням та похованням;

3) соціальні послуги, які надаються у зв'язку з нещасним випадком на виробництві та професійним захворюванням;

4) соціальні послуги, які надаються у сфері медицині.

На основі проведеного аналізу можна зробити такі висновки:

1) критерії класифікації соціальних послуг різноманітні. До них належать такі: вік, зміст послуги, суб'єкт отримання, місце надання, суб'єкт надання, підвідомчість суб'єкта надання соціальних послуг, оплатність, тривалість, потреби, які задовольняються, джерело фінансування, страховий ризик;

2) види, які впливають через проведену класифікацію, утворюють розгалужену систему соціальних послуг. За основу побудови такої системи можуть бути взяті такі критерії, як джерело фінансування та суб'єкт надання.

Література

1. Фогель Я. М. Социальное обслуживание инвалидов. — М.: Юрид. лит., 1986. — 176 с.
2. Захаров М. Л., Тучкова Э. Г. Право социального обеспечения России: Учебник. — М.: БЕК, 2001. — 576 с.
3. Право социального обеспечения: Учебник / Под ред. К. П. Гусова. — М.: ПБОЮЛ Грачев С. М., 2001. — 328 с.
4. Сташків Б. І. Право соціального обслуговування: Павч. посіб. — К.: Знання, 2007. — 567 с.
5. Соціальні послуги: як побудувати українську модель на європейських підходах. — К., 2006.
6. Про соціальні послуги: Закон України від 19 червня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 45. — Ст. 358.